

EĞİTİMİN TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN İNCELENMESİ, TÜRKİYE 2003

Çalışma Grubu Koordinatörü:
Dr Nur Otaran

Ayşe Sayın
Feride Güven
Prof Dr İpek Gürkaynak
Satı Atakul

1. ULUSAL VERİLER	4
Temel Göstergeler	4
İnsan Gelişimi Sıralaması	5
2. EĞİTİM VERİLERİ	6
Erken Çocukluk Eğitimi	6
İlköğretim	6
Ortaöğretim	7
Eğitimle İlgili Diğer Oranlar	8
HIV/AIDS'in Etkisi	8
3. ULUSAL POLİTİK VE EKONOMİK ÇERÇEVE	9
Toplumsal Cinsiyet ile ilgili Kurumlar	9
Birleşmiş Milletler ve Ortaklıklar	10
Ulusal Politika veya Planlar	10
Anlaşmalar ve Yasalar	10
Diğer Faktörler	11
Çalışma Hayatında Kadınlar	11
4. UNICEF ÇERÇEVESİ	12
5. ÖĞRENCİ VERİLERİ	13
Erken Çocukluk Eğitimi	13
Doğum Kayıtları	13
Çalışan Çocuklar	14
Kriz, Çatışma ve İstikrarsızlık	15
6. MÜFREDAT İÇERİĞİ	16
7. EĞİTİM SÜREÇLERİ	18
Öğretmenler ve Müdürler	18
Gerekli Nitelikler	19
Toplum ve Okul Süreçleri	19
UNICEF ve Ortaklıklar	20

8. ÖĞRENME ORTAMI	21
Altyapı ve Okul-Ev Uzaklığı	21
Sınıf içi Durum	21
Okul Hijyeni	22
Okullarda Güvenlik ve Emniyet	22
9. ÖĞRENME HEDEFLERİ	23
10. VERİLERİN ANALİZİ	24
200'li Yıllarda Türkiye'de Eğitim	24
Temel Eğitim Programı	24
Toplumsal Cinsiyet Açısından Öğretim Materyallerinin Durumu	27
Kızların Eğitimini Etkileyen Eğitim Süreçleri	28
Öğrenme Ortamı	29
Finansman	30
Sonuç	30
11. KIZ ÇOCUKLARININ OKULLAŞMASINI DESTEKLEMELİK İÇİN ÖNERİLER	31
Sosyal Öneriler	31
Ekonomik Öneriler	33
Eğitim Önerileri	34
Diğer Öneriler	38
12. KAYNAKÇA	39

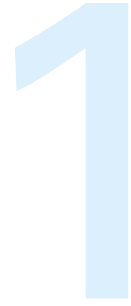
Kapak fotoğrafı: Mustafa Ertekin
Tasarım ve uygulama: *Mullan'lar*

© 2003, telif hakları UNICEF Türkiye

UNICEF Türkiye Temsilciliği
Birlik Mahallesi, 2. Cadde, No 11,
06610 Çankaya, Ankara, Turkey

Telefon +90 (0)312 454 1000
Faks: +90 (0)312 496 1461

www.unicef.org/turkey

Temel Göstergeler (1)	Toplam	Kadın	Erkek
Nüfus ¹	67,803,927	33,457,192	33,346,735
18 yaşın altındaki nüfus ²	24,472,133	11,830,105	12,642,028
5 yaşın altındaki nüfus ³	6,584,822	3,188,132	3,396,690

¹ 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2003.

² 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Türkiye, Yayın Numarası 2759, s140, DİE 2003.

³ *ibidem*

Temel Göstergeler (2)	Ortalama	Kadın	Erkek
Doğumda Yaşam Süresi ⁴	68.5 years	70.9 years	66.2 years
Kentli Nüfus Oranı ⁵	%59.2	%59.1	%59.4
Kentli Nüfus Oranı ⁶	%64.9	%64.5	%65.3
Kişi Başı GMSH ⁷	US\$2,584	—	—
5 Yaşın Altında Ölüm Sıralaması ⁸	%45.5	%40.4	%50.3

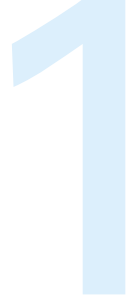
⁴ Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri, *Ulusal Nüfus Projeksiyonu*, DİE 2002.

⁵ Kentsel alan olarak tanımlanmış, 20,001 ve üzeri nüfusa sahip yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı. DİE, 2003.

⁶ Şehir tanımı idari bölünüş yapısı dikkate alınarak, il ve ilçe merkezlerinde bulunan nüfus şehir nüfusunun olarak alındığında. *2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Türkiye, Yayın Numarası 2759, s140, 141, DİE 2003.

⁷ DİE, 2002.

⁸ DİE, 2003.

Endeks	Ülke Sayısı	Sıralama
İnsan Gelişimi Endeksi ⁹	174	85
Cinsiyetle İlişkili Gelişim Endeksi ¹⁰	146	71
5 Yaşın Altında Ölüm Sıralaması ¹¹	192	79

⁹ *Human Development Report, 2002*, UNDP, New York, 2003.

¹⁰ *ibidem*

¹¹ *The State of the World's Children, 2003*, s99 New York, 2003.

KAYNAK HAKKINDA NOT

Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri Devlet İstatistik Enstitüsü ile Birleşmiş Milletler işbirliğinde yıllık verilerin tablo ve grafiksel olarak sunmasını düzenlemek için kurulmuştur. Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri, nüfus ve gelişim konularının değerlendirme ve izlenmesine yardımcı olmaktadır.

The Human Development Report (İnsan Kalkınma Raporu) UNDP gözetiminde bağımsız bir yayındır. Rapor yıllık olarak

yayınlanmakta olup analizlerin izlenmesi ve ana konuları içerir. *The Human Development Report* 175 ülkede insan gelişimi ile ilişkili dengeleri karşılaştırır ve öncelikli gelişmelerin yerleşimine yardım için gündemine alır.

The State of the World's Children 2003 (Dünya Çocuklarının Durumu, 2003) New York merkez bürosu websitesinde okunabilir. UNICEF ana raporu yıllık olarak Aralık ayında yayınlanmaktadır.

2

Erken Çocuk Dönemi	Toplam	Kız	Erkek	Fark
Yüzde ¹	%6.9	%6.7	%7.1	%0.4
Sayı ²	226,811	107,556	119,255	11,699

¹ Devlet, özel sektör ve benzeri kuruluşlar tarafından düzenlenen erken çocukluk eğitimine (EÇE) katılan çocukların çağ nüfusuna oranı. 2001–2002 Öğretim yılı geçici verileri, MEB Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu (APK) 2003.

² EÇE'ne katılanların toplam sayısı. MEB APK 2002.

İlköğretim	Toplam	Kız	Erkek	Fark
Kaba Okullaşma Oranı ³	%96.6	%93	%100	%7.8
Net Okullaşma Oranı ⁴	%89.8	%87	%92.4	%5.3
Net Okulla Devam ⁵	—	%70	%73	%3
Kayıtlı Olmayan ⁶	1,434,000	873,000	562,000	311,000
Sınıf Tekrar Etme Oranı ⁷	%3.5	—	—	—
Ortaöğretime Geçme Oranı ⁸	%83	—	—	—

³ 2001–2002 Öğretim Yılı başında geçici veriler, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 2001.

⁴ *ibidem* Not: Öğrenim yılı başında, kızların ilköğretimin ikinci basamağındaki (12–14 yaş grubuna karşılık gelen 6, 7 ve 8 sınıflarda) okullaşma oranları kırsal alanlarda sadece %67.3'tür. Bu oran erkeklerde %82.2'dir. Kentsel alanlarda ise bu oranlar %79.8 ve %89.8'dir. DİE 2002.

⁵ Öğretime devam etme oranı 1992–2001 yılları arasında erkeklerde %73 ve kızlarda %70'tir. *The State of the World's Children 2003*, UNICEF, New York 2003.

⁶ MEB 2003.

⁷ MEB, İlköğretim Genel Müdürlüğü 2003.

⁸ 2000–2001 öğretim yılında ilköğretimden mezun olan öğrenci sayısı 1,054,941 olup, 2001–2002 öğretim yılında ortaöğretime kayıt yaptıran öğrenci sayısı 880,832'dir. MEB APK 2002.

Not: Cinsiyet farklılığına göre kırsal ve kentsel bölgelerde ilköğretimde net okullaşma oranları belirlenmemiştir — aynı zamanda net okula devam ve mezun olma oranları da belirli değildir. MEB Araştırma, Plânlama ve Koordinasyon Kuruluşu verilerine dayalı olarak 5. sınıftan 6. sınıfa geçiş oranı 2001 yılında %97'dir. 1. sınıfa kayıtlı öğrenci sayısı 1995–1996 öğretim yıllarında 1,345,391'dir ve 2002–2003 öğretim yılında 6. sınıfa kayıtlı öğrenci sayısı 1,114,011'dir. MEB, 2003.

2

Ortaöğretim	Toplam Kız	Erkek	Fark			
Kaba Okullaşma Oranı ⁹		%66	%57.2	%74.3	%17.1	
Kayıtlı Olmayan ¹⁰		1,276,097	782,791	493,306	289,485	
Açık Öğretim Lisesi ¹¹		562,056	187,333	374,723	187,390	
Mezun Olma Oranı ¹²		%65	—	—	—	
Okuldan Ayrılma Oranı ¹³		%8	%6	%11	%5	
Yüksek Öğrenime Geçiş Oranı ¹⁴		%39.8	%11.6	%10.6	%1	

⁹ Cinsiyet farklılığına göre kırsal ve kentsel kaba okullaşma oranları ortaöğretimde belirlenmemiştir — kırsal bölgelerde kaba okullaşma oranı %6, kent merkezlerinde en çok %94 olarak belirlenmiştir. 2002–2003 öğretim yılı verilerine göre. MEB APK 2003.

¹⁰ *ibidem*.

¹¹ *ibidem*.

¹² MEB APK, s125, 2001

¹³ MEB Müsteşarlığı 2002.

¹⁴ *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı Sonuçları*, ÖSYM Yayınları, Ankara 2002. Yüksek öğrenime geçiş oranı, yüksek öğretimde kaba okullaşma oranından daha yüksektir (bakınız sayfa 8). Buda bize şu gerçeği gösteriyor, bazı öğrenciler üniversiteye girmeye hak kazandığı halde kayıt yaptırmayıp bir yıl daha bekleyip tekrar üniversiteye girmeyi deniyorlar.

Not: Ortaöğretimde sınıf tekrar etme oranı belirlenmemiştir.

2

Eğitimle ilgili Diğer Oranlar	Toplam	Kız	Erkek	Fark
Yüksek Öğretimde Kaba Okullulaşma Oranı ¹⁵	%21.3	%18.7	%24.3	%8.3
15+ Okuma-yazma ¹⁶	%83.6	%75.4	%91.4	%16
Yetişkin Okur Yazar ¹⁷	562,056	187,333	374,723	187,390
Yetişkin Okur Yazar (Kır) ¹⁸	%80	%69.2	%91	%21.8
Yetişkin Okur Yazar (Kent) ¹⁹	%89.9	%83.4	%96.1	%12.7

¹⁵ Geçici veriler, DİE 2001. Yüksek öğrenime geçiş oranı (bakınız bir önceki dia, Ortaöğretim Eklenen Veriler) üniversiteye girmeye hak kazananları, yüksek öğretimde kaba okullulaşma oranında sadece kayıt yaptıranların oranını göstermektedir.

¹⁶ 2000 Genel Nüfus Sayımı, DİE 2003.

¹⁷ 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Türkiye, Yayın Numarası 2759, s90, DİE 2003.

¹⁸ *ibidem* s155.

¹⁹ *ibidem* s153-154.

HIV/AIDS'in Etkisi	Toplam	Kız	Erkek	Fark
HIV/AIDS taşıyan çocuklar ²⁰	30	15	15	0
Bulaşma Oranı ²¹	0.0022	0.0007	0.0015	0.008
Taşıyan Nüfus ²²	1,515	473	1,042	569

²⁰ İstatistikler, Sağlık Bakanlığı 2003.

²¹ *ibidem*.

²² *ibidem*.

Not: Türkiye'de HIV/AIDS taşıyan 15 yaş altı çocuk sayısı bilinmemektedir.

Toplumsal Cinsiyet ile ilgili Kurum ve Kuruluşlar var mı?

3

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)

Kadın sorunlarını diğer kuruluşlara duyurmak, temel planlara ve politikalara kadın boyutunu getirmek, kızların ve kadınların eğitimi, sağlığı, kısaca yaşamın her alanında kadınların güçlendirilmesi için kamuoyu oluşturmak ve gerekli politikaları geliştirmek. *Kuruluş 1990*

Kadının Statüsü Yerel Birimleri

On beş ilde valilikler bünyesinde KSSGM birimleri kurulmuştur. *Kuruluş 1997*

Devlet Planlama Teşkilatında Kurulmuş Olan Kadın Birimleri

Kadınların konumunu daha güçlü kılabilmek için projeksiyonlar yapmak ve planlar geliştirmekten sorumludur. *Kuruluş 1985*

Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri

On dört Üniversitede kurulmuş olan bu merkezler, kadınların güçlendirilmesi amacıyla araştırma ve uygulama projeleri oluşturur, eğitim programları ve materyalleri geliştirir. *Kuruluş 1989*

Üniversitelerdeki Kadın Araştırmaları Bölümleri

Kadın sorunlarına ilişkin akademik bilgi üretmek yöntem ve araçlar geliştirmek, aynı zamanda ilgili alanlarda insan kaynağı

yetiştirmek amacıyla kurulan Ankara Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Programları'dır. *Kuruluş 1993*

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)'na bağlı Kadın Konukevleri ve Toplum Merkezleri

Ev içi şiddete maruz kalmış kadınlara geçici barınma imkanı sağlamak üzere Kadın Konuk Evleri; Kentlerin gecekondu alanlarındaki ailelere ve kadınlara koruyucu ve destekleyici eğitim sağlamak üzere Toplum Merkezleri açılmıştır. *Kuruluş 1990*

Devlet İstatistik Enstitüsü Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Bölümü

UNICEF Türkiye ile DİE işbirliğinde *Kadın Bilgi Ağı* (KBA) toplumsal cinsiyete dayalı veritabanı hazırlamak için oluşturulmuş ve *Çocuk Bilgi Ağı* (ÇBA) ile birlikte ilişkilendirilmiştir. DİE websitesinde kullanıma sunulmuştur. *KBA Kuruluş 1993*

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınması İdaresi (GAP) Çok Amaçlı Toplum Merkezleri

Kuruluş amacı on dört ve elli yaş grubu kadınlar için okuma-yazma, sağlık, annelik, ve çeşitli beceri kursları açarak onların yaşam düzeyini yükseltmeyi ve ülke kalkınmasına katkıda bulunmalarını sağlamaktır. *Kuruluş 1995*

Birleşmiş Milletler ve Ortaklıklar

BM'de Cinsiyet Rollerini Temasını İşleyen Bir Grup Var mı?

UNICEF, Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Tematik Çalışma Grubu'nun üyesidir. Grubun çalışma prensipleri CCA/UNDAF tarafından belirlenmektedir. Katılımcıların tümünün fikir birliğine vardığı ve esas itibarıyla kadın hakları konusunda farkındalığı artırmaya yönelik etkinlikler uygulamaya geçirmektedir. STK'lar ve üniversitelerle

işbirliği yapmaktadır. Grubun üyeleri üye kuruluşların etkinliklerini de desteklemektedir. *Kuruluş 2002*

Kızların Eğitimi Konusunda Başka Bir Ortak Çalışma Var mı?

Pek çok BM kuruluşu kızların eğitimi konusunda çalışmalar yürütmektedir. Ülke ekibinin ve yerel koordinatörün BM KEG konusunda yönlendirilmeye gereksinimi vardır.

Ulusal Politika veya Planlar

Kızların Eğitimi Konusu Ulusal Düzeydeki Planlara Yansıtılmış mı?

Evet — Temel Eğitim kız ve erkek çocuklar için eşit biçimde zorunludur, ayrımcılık yapılmayacaktır (Anayasa Madde: 42). Ülkedeki tüm kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan kız ve erkeklerin eğitim düzeylerini eşit biçimde ilerletmek, onların ülke kalkınmasına, karar alma mekanizmalarına ve iş yaşamına katılım düzeylerini arttırmak MEB'in ana hedefleri arasındadır. *MEB ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Plânlama Teşkilatı, 2000

Herkes İçin Eğitim'in 2000 yılı Türkiye Değerlendirme Raporu'nda 2000 yılına kadar ilköğretimin her anlamda geliştirilmesi benimsenmiştir. MEB

Devletin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Cevap Verebilecek Eğitim Politikaları Var mı?

Evet — Herkes İçin Eğitim planı uyarınca, özellikle kızların eğitime özendirilmeleri öngörülmektedir. *Program ve Politikaları*, MEB 2002.

Anlaşmalar ve Yasalar

Zorunlu Eğitim Yasası Var mı?

Evet — Anayasanın 42. Maddesi ile altı ve on dört yaş grubunu kapsayan temel eğitimin zorunlu olduğu belirtilmiştir. 4306 sayılı yasa ile 1997 yılında zorunlu temel eğitim sekiz yıla çıkarılmıştır. Yasa ilk defa 1924'te yürürlüğe girmiş, 1962, 1980 ve 1997'de değişiklikler yapılmıştır.

Çocukların Çalıştırılmasını Önleyen Bir Yasa Var mı?

Evet — Anayasa Madde 42, İş Kanunu No. 1475, Madde 67, ILO Anlaşmaları, 138 ve 182. Maddeler, BM Anlaşması Madde 32. Çocuklar gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çalıştırılmaya karşı yasalarla koruma altına alınmıştır. Ancak düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları kayıtlara geçmeden çalıştırılabilmektedir.

Hamile Kızların Okula Devam Etmelerini veya Okul Çağındaki Annelerin Doğum Yaptıktan Sonra Okula Dönmelerini Sağlayacak Bir Yasa Var mı?

Hayır — Evli veya hamile olanlar sosyal baskılar nedeniyle okula dönememektedirler. Aileler bu gibi kız çocuklarını okula göndermekte, büyük şehirlerde göndermek isterlerse okullar da kabule yanaşmamaktadır. Hamile oldukları anlaşıldığında okuldan ayrılma durumunda kalmaktadırlar.

Evlilik Yaşı Yasayla Belirlenmiş midir?

Medeni kanundaki son (01/01/2002) düzenlemeye göre, 17 yaşını tamamlamış olanlar evlenebilirler. 18'inden gün almamış olanlar, sadece anne babalarının onayı ile evlenebilirler. Özel durumlarda mahkeme kararı ve anne-babanın onayı ile 16 yaşını doldurunca da evlenebilir.

Diğer Faktörler

3

Eğitim veya okul ücreti alınıyor mu?

Hayır — İlköğretim , öğrencilerin %2'sinin gittiği özel okulların dışında, parasızdır. Ancak, bazı okullarda aileler bağış adı altında okula para vermek zorunda bırakılmaktadır.

Cinsiyete göre yıllık gelir bilgisi mevcut mudur?

Evet, Kadın: US\$4,379, Erkek: US\$9,516, satınalma paritesi: US\$6,974 (2000 yılı). *Human Development Report 2002*, UNDP, New York 2003

Kamu görevlileri hakkında cinsiyete göre ayrıştırılmış bilgi var mı?

Meslekler ¹	Kadın
Parlamenteerlerin	%4'ü
Kamu çalışanlarının	%33'ü
Akademisyenlerin	%36'sı
Hukukçuların	%19.7'si
Doktorların	%33.8'i
Okul müdürlerinin	%4'ü

¹ *Türkiye'de Kadın 2001, Ağustos 2001*, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara 2001.

KAYNAK HAKKINDA NOT

Education For All (Herkes için Eğitim) (EFA) uluslararası topluluğun Nisan 2000, Senegal'de Dünya Eğitim Forumu ile "herkese ve her toplulukta" eğitim için taahhütte bulunmuşlardır. Anahtar kurumlar, Dünya Bankası, UNESCO, UNICEF ve DFID aktif bir şekilde EFA ve Milenyum Gelişim Amaçlarının gelişmesini desteklemektedirler.

Ülke Programlarında Kadın Sorunları

4

En son durum analizi ne zaman tamamlandı?
2000

Durum analizinde kadın sorunları da incelendi mi?

Evet, ancak gelecekteki analizlerde eğitim konusunun daha ayrıntılı biçimde ele alınması düşünülmektedir.

UNICEF Türkiye Çok Göstergeli Küme Araştırmaları 2 yaptı mı?

Hayır, ancak bir 'mini' Türkiye Çok Göstergeli Küme Araştırmaları yapıyor. Sonuçların Nisan 2003'te elde edilmesi beklenmektedir.

Ayrıca, 2003 yılında benzeri ulusal verilerin elde edilebilmesi için Demografi ve Sağlık Araştırması (DHS) yürütülmektedir.

UNICEF ve Devlet, kızların kaliteli eğitime erişimine engel olarak neleri (ve hangi araçlarla) belirlemişlerdir?

MEB APK tarafından seksen bir ilde hem örgün eğitim kapsamında olan ve hem de

olmayan beş ve on dört yaş grubu çocuklarda engellerin belirlenebilmesi için bir araştırma yapılması planlanmıştır. Söz konusu araştırma sonuçları 2003 sonuna kadar ortaya çıkmış olacaktır.

Kızların eğitimi Türkiye Ofisi için yeni bir çalışma alanı mı oluşturacaktır?

Tam olarak değil — kızların eğitimi daha önceleri de genel temel eğitim programı kapsamında ele alınmıştı.

Ofis, toplumsal cinsiyet çalışmaları için belli bir kişiyi görevlendirmiş midir?

Evet, halihazırda yönlendirme mevcuttur.

Ofis çalışanlarına toplumsal cinsiyet eğitimi verilmiş midir? Evetse, bu ne zaman verilmiştir?

Evet, 2002 yılında tüm çalışanlara bir günlük 'toplumsal cinsiyet duyarlılığı' eğitimi verilmiştir.

KAYNAK

Bakınız *Kız Çocuklarının Eğitimi*, 2001—2005 Programları UNICEF Türkiye'nin websitesi.

Erken Çocukluk Eğitimi

5

Anne-babaların yüzde kaçını anne baba eğitimi görüyor?

Sınırlı sayıda anne-baba; sivil toplum kuruluşları, MEB ve yerel yönetimler tarafından düzenlenen anne-baba eğitimi programlarına katılmıştır. MEB Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Gazi Üniversitesi ve UNICEF (0-4 yaş ana-çocuk eğitimi programı) kapsamında 59 ilde 16,426 kişiyi; MEB, Ana Çocuk Eğitimi Vakfı (AÇEV) ve Dünya Bankası ise çocuğun ana babası yoluyla çok yönlü gelişiminin desteklenmesi konusunda 59 ildeki 84 Halk Eğitim Merkezinde 92,500 ana-çocuğu eğitmiştir.

Ayrıca, MEB Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü de ana-baba eğitimi vermektedir.

1998 ile 2002 yılları arasında 1,008,162 kişi bu eğitimleri almıştır. 2001-2002 öğretim yılından itibaren, babalar da programa davet edilmektedir. Geçen yıl (2002'de) 85,175'i erkek ve 225,631'i kadın olmak üzere, toplam 310,806 kişi bu programlara katılmıştır.

Kız ve erkek çocuklar uyuma, dinlenme ve oyun oynama konusunda eşit olanaklara sahip mi?

Hayır — Kızlar, özellikle kırsal alanlarda yaşayanlar küçük yaşlardan itibaren, ev işlerine yardım etmek, küçük kardeşlerine bakmak ve hatta tarımsal üretime katkıda bulunmakla yükümlüdür. Kız çocuklarının küçük yaştan itibaren daha fazla görev ve sorumlulukları vardır.

Doğum Kayıtları

Nüfusa kaydedilmemiş tahmini çocuk oranı nedir?

Nüfusa kaydedilmemiş çocuklar olduğu bilinmesine karşılık, bunlarla ilgili istatistiki bilgi yoktur.

Okula kayıt veya sınava girebilmek için doğum kaydı zorunludur mu?

Hayır — Nüfus cüzdanı ilköğretim okulunun bitirilmesinden sonra, diplomanın hazırlanma sürecinde, diploma üzerinde kişiyle ilgili doğru bilgilerin yer alabilmesi için gereklidir.

Doğum	Toplam	Kız	Erkek	Fark
Doğum Kayıtları ¹	1,141,898	549,219	592,679	43,460

¹ Doğumda nüfusa kaydedilen yüzde oran bilgisi yoktur. İçişleri Bakanlığı 2001.

Çalışan Çocuklar

5

Çalışan Çocuk Sayısı	Toplam	Kız	Erkek	Fark
Çalışan Çocuklar ²	1,635,000	625,000	1,010,000	385,000
Çalışan Çocuklar (6–14) ³	511,000	212,000	299,000	87,000
Ev İşleri (6–14) ⁴	%27.6	%39.3	%16.4	%22.9

² Hane halkından ulaşılan çocuk istihdamını kapsar. DiE, 1999.

³ *ibidem*

⁴ 2003 yılı CEDAW Ülke Raporu, Ek: Kırsal Alanlardaki Kızlar, Ev İşleri, s15, (DiE 1999), CEDAW 2003.

Cinsel taciz, çocuk kaçakçılığı veya diğer şiddete uğramış çocuk oranı?

Kanunla yasaklanmış olmasına karşılık, sosyal ve psikolojik nedenlerle birçok çocuk veya veli şikayetçi olmaktan çekinmektedir. Ayrıca yapılan şikayetler de ulusal ölçekte toplulaştırılmamıştır. *Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği*, 2003.

Çocukların okula gitmesine engel olan mevsimsel faktörler veya görevler var mıdır?

Evet — Mevsimsel tarımsal işgücü gereksinimi ve aşırı kar yağışı bazı zamanlarda kırsal alanda yaşayan çocukların okula gitmesini engelleyebilmektedir. İlkokullar 180 gün açık olmak durumundadır. Okul yılının başlangıç ve bitiş tarihlerine yerel yetkililer karar verir.

Kriz, Çatışma ve İstikrarsızlık

Ülke veya ülkenin bir bölümü son on yıl içinde (doğal afetler dahil) bir krizle, çatışmayla veya istikrarsızlıkla karşılaştı mı?

Evet — 1999 yılında meydana gelen deprem yaklaşık 17,000 kişinin.

1990'lardaki terörizm ise, yaklaşık 30,000 kişinin ölümüne neden olmuş, geçirilen ekonomik krizler ise yüksek işsizlik oranına yol açmıştır.

5

İşsizlik ⁵	Toplam	Kadın	Erkek	Fark
Kentsel	29.5%	17%	12.5%	4.5%
Kırsal	7.3%	2.3%	5%	2.7%

⁵ DİE 2002.

Bu durumda, öğrenim imkanlarının istenen düzeye çıkarılabilmesi için, gerek ana-babalar, gerekse çocuklar için yeni okullar yapılması, özellikle de ciddi kayıplara uğramış veya okula gidememiş çocuklar ve yetişkinler için psiko sosyal eğitim programları gibi özel destek programları oluşturulması gerekmektedir. Kriz nedeniyle oluşan iç göçler sonucu ortaya çıkan diğer sorunlar da çözüm beklemektedir.

Çocuklar ve/veya öğretmenler için herhangi bir psikososyal program oluşturulmuş mudur?

Evet — Deprem sonrasında, çocuklar için 'Psikososyal Okul Projesi' uygulanmıştır. MEB ve UNICEF işbirliği ile yürütülen projeye, Şubat 2002 sonuna kadar 320 danışman, 8,235 öğretmen ve 13,000 öğrenci katılmıştır. *Psikososyal Okul Projesi Değerlendirme Raporu*, MEB-UNICEF 2001.

KAYNAK HAKKINDA NOT

Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği için Avukat Türkay Asma, ile temasa geçilebilir. Telefon +90 (0)312 417 9601.

Türkçe olarak CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi) tam metnini, *Kadın Bilgi Ağı* (KBA) DİE websitesinde bulabilirsiniz. CEDAW Ülke Raporları 'WomenWatch' websitesinde bulunabilir. 'WomenWatch' BM 'Internet Gateway Kadın Saygınlığı ve Gelişimi' üzerinden ulaşılabilir.

Müfredat Geliştirme

6

Son beş yıl içinde öğretim programları gözden geçirilmiş midir?

Evet — 1997 yılında, 8 yıllık zorunlu eğitimin uygulanması ile eğitim sistemi yeniden yapılandırılmış ve ilköğretim, genel lise eğitimi, meslek liselerindeki eğitim, meslek kursları, özel okullar ve kurumlara yönelik programlar yeniden düzenlenmiştir. MEB, 2003

Bu çerçevede ilköğretim derslerinden aşağıdakilerin öğretim programları gözden geçirilmiş veya yeniden geliştirilmiştir:

- Vatandaşlık ve İnsan Hakları, 1998
- Matematik, 1998
- Sosyal Bilgiler, 1998
- İlköğretim 4–8. sınıflar için Fen Bilgisi, 2000
- Din ve Ahlak, 2000

Ayrıca, ilköğretim 4–5. sınıflarının programlarına yabancı dil eklenmiştir. MEB Araştırma Plânlama ve Koordinasyon Kurulu (APK), s229, Ankara 2001

Temel öğrenme becerileri tanımlanmış mıdır?

Hayır — Genel amaç ve ilkeler Temel Eğitim Öğretim Program'ında verilmiştir; özel amaç ve hedefler ise, her bir ders için ayrı ayrı belirlenmiştir.

Türk eğitim sisteminin temel amacı; Atatürk ilkelerine ve demokratik değerlere bağlı, bilgi çağına hazır, yüksek düzeyde beceri sahibi, üretken ve yaratıcı insanlar yetiştirmektir.

Öğrenciler üst düzey düşünme, algılama ve sorun çözme becerileri ile donatılarak farklı kültürleri özümseyebilecek, hem çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilecek, hem de kendi kültürünü geliştirebilecek niteliğe kavuşturulacaklardır. Ayrıca, kişisel

sorumluluk sahibi ve açık fikirli olmaları sağlanacak, beceriler buna göre belirlenecektir. Ancak, her yaş/sınıf düzeyine göre kazandırılması gereken beceri ve davranışların tanımı eksiktir. MEB

Eğer bir öğretim programı reformu yapıldıysa sonuçları ne olmuştur?

1997 yılında, herkes için öğrenci merkezli eğitim öngören kapsamlı eğitim reformunun parçası olarak öğretim programı reformu da gerçekleştirilmiştir. Ankara Üniversitesi tarafından 2002 yılında 'İlkokullarda Sosyal Etki Değerlendirilmesi' araştırması yapılmıştır. Ancak eğitim reformunun sonuçlarını tam anlamıyla değerlendirebilmek için, hala geniş çaplı niteliksel ve niceliksel araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Öğretim programı kızların gelişimi için de uygun mu?

Türkiye'de, kızlara karşı ayrımcılığı önleyebilmek amacıyla, toplumsal cinsiyet temeli yerine her iki cinse eşit imkanlar ve sorumluluklar verilmesi esas alınmaktadır. Dolayısıyla, öğretim programının erkekler için olduğu kadar kızlar için de uygun olduğu varsayılmaktadır. Kültürümüzde varolan cinsiyet ayrımının üstesinden gelebilmek için özel öğeler bulunmamaktadır.

Yakın tarihlerde öğretim programı toplumsal cinsiyet açısından irdelenmiş midir? Hayır.**Yakın tarihlerde ders kitapları dahil olmak üzere öğretim/öğrenim materyalleri toplumsal cinsiyet açısından irdelenmiş midir?**

Hayır — Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü cinsiyetçiliğin giderilmesinde ilk adımı teşkil etmek üzere, ders kitapları ve diğer eğitim materyallerindeki cinsiyetçiliğe ilişkin iki kitap yayınlamış ve bir panel düzenlemiştir.

6

Ders kitapları da dahil olmak üzere öğretme/öğrenme materyalleri kolaylıkla elde edilebiliyor mu?

Evet — Ders kitaplarının listeleri MEB Talim ve Terbiye Kurulunca yayımlanmakta, bunların arasından hangilerinin okutulacağı ise okullardaki komiteler tarafından belirlenmektedir. Ders kitapları okullar açılmadan piyasaya çıkarılmaktadır. İhtiyaç sahibi çocukların kitapları devlet veya okul aile birlikleri tarafından temin edilmektedir. Temel Eğitim Programının bir parçası olarak, 4,401'i taşımalı eğitim kapsamındaki merkez okulları olan 22,276 köy ilköğretim okulunda okuyan öğrencilerin öğretim/öğrenim materyalleri ile, Devlet Yatılı Okullarında okuyanların kitap ve kırtasiye malzemeleri, ücretsiz olarak karşılanmaktadır. MEB, İlköğretim Genel Müdürlüğü, Ankara 2003.

Yaşam becerileri eğitimi de öğretim programına dahil midir?

Evet — Ancak uygulamada ve yazılı materyallerde istenen düzeyde amaçlara ulaşamamaktadır.

Yaşam becerilerine dayalı eğitimde hangi öğrenim alanları veya konuları kapsamaktadır?

Okuma yazma ve sayısal becerilerinin yanısıra, kişilerarası ilişkiler, demokratik bir ülkede etkin bir kişi olma, sosyal ve doğal çevre ile ilgili işlemlerde gerekli bilgileri kullanabilme, karar alma, sorun çözme becerileri, vb. de öğretim programında yer almaktadır. MEB, Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ve APK, Ankara 2003

Öğretim programlarında okumanın yanısıra yazma (kompozisyon) da yer almakta mıdır?

Evet — okumanın yanısıra kompozisyon ögesi de vardır.

Öğretmenler ve Müdürler

7

Düzy	Toplam	Kadın	Erkek	Fark
İlköğretim Öğretmenleri ¹	390,109	171,916	218,193	44,215
İlköğretim Müdürleri ²	16,454	477	15,977	15,500
Ortaöğretim Öğretmenleri ³	148,563	59,387	89,176	30,200
Ortaöğretim Müdürleri ⁴	3,099	—	—	—
Öğretmen Hizmet içi Eğitimi ⁵	225,490	—	—	—

¹ MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 2003.

² Türkiye’de müdür yardımcıları veya öğretmenlerin idari görevleri üstlendikleri 14,340 ilköğretim okulu bulunmaktadır. MEB Müsteşarlığı, 2003.

³ *ibidem*,

⁴ *ibidem*

⁵ Bu rakam öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarına yıllık katılımlarını göstermektedir. MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, s253, 2001.

Not: Cinsiyet farklılığına göre ilköğretim ve ortaöğretim müdürlerinin okul sevk ve idaresi eğitimi bulunmamaktadır. Bununla beraber okul sevk ve idaresi eğitimi artık okul müdürü olabilmenin bir ön koşulu haline gelmiştir. Bu nedenle son yıllarda önemli sayıda okul müdürü eğitilmiş, 10 216 ilköğretim ve ortaöğretim müdürü MEB tarafından verilmekte olan okul yönetimi kurslarını başarıyla bitirmiştir. Bunun 313’ü kadın ve 9,903’ü erkektir — cinsiyete farkı 9,590. MEB Müsteşarlığı, 2003.

Gerekli Nitelikler

İlköğretim düzeyinde öğretmen olabilmek için gerekli nitelikler nelerdir?

Üniversitelerin ilgili bölümlerinden en az lisans düzeyinde eğitim almanın yanısıra devlet memuru olabilmek için gerekli diğer şartlara sahip olmak.

İlköğretim düzeyinde nitelikli öğretmen oranı nedir?

Bazı Doğu Anadolu illerinde, erkek üniversite mezunları zorunlu askerlik hizmeti yerine öğretmen olarak çalışmaktadır. Ayrıca çoğunlukla kırsal alanlarda yeterli sayıda öğretmen bulunmadığı durumlarda yerel halk da yarı zamanlı olarak öğretim hizmeti verebilmektedir. Bu iki grubun toplamı tüm

öğretmenlerin %1'ini oluşturmaktadır. MEB Müsteşarlığı, 2003

Öğretmen eğitim programları kapsamında sınıf içi ve dışında cinsiyet duyarlılığı üniteleri işlenmekte midir?

Hayır — Ancak, 1995 ile 2002 yılları arasında, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde Toplumsal Cinsiyet konusunda seçmeli bir ders verilmiştir. Öğretmenlerden bir bölümü hizmet öncesi eğitimlerinin bir parçası olarak bu derse devam etmiş olabilirler.

Okul yönetimi ile ilgili eğitim programlarında 'Toplumsal Cinsiyete Duyarlılık' konusu işlenmeye başlanmış mıdır? Hayır.

Toplum ve Okul Süreçleri

Okul/aile birliği, mahalle/okul birliği gibi komiteler geniş çapta uygulama alanı bulabilmekte midirler?

Evet — Her okulun bir okul aile birliği bulunmakta, bazı okullarda ise buna ek olarak öğretmenler veliler ve ilgilenen diğer kişilerce kurulmuş olan Okul Koruma Dernekleri bulunmaktadır. Bu dernekler genelde gereksinimi olan öğrencilere maddi destek sağlamaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlılık konusunda yöre halkına eğitim düzenlenmiş midir?

Evet — Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinde ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Toplum Merkezlerinde, Sivil Toplum

Kuruluşlarının da yardımıyla, toplumsal cinsiyet duyarlılığı boyutu da olan kurslar düzenlenmektedir. Ayrıca Üniversitelerin Kadın Araştırmaları Merkezlerince kadın kuruluşları, siyasi partiler, işçi sendikaları ve meslek kuruluşlarına yönelik eğitim programları vb, etkinlikler düzenlenmektedir. Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 2003

Ülke Okul Envanteri (School mapping) gibi çocuk koruyucu politikaların; ulusal düzeyde, mahalle düzeyinde veya okul düzeyinde uygulanmasına başlanılmış mıdır?

MEB tarafından ülke okul envanter çalışması başlatılmıştır. Ancak bu çerçevede henüz herhangi bir kapsamlı çalışma sonuçlandırılmamıştır.

UNICEF ve Ortaklıklar

7

UNICEF veya ortak kuruluşlar tarafından örgün eğitim dışı uygulamaları tanımlayabilmisiniz?

UNICEF Türkiye, ILO, UNDP ve UNFPA ile birlikte beş ilde (Erzurum, Van–Muradiye, Yozgat, Ankara ve Bolu–Düzce) bir proje başlatmıştır. Bu kapsamda kızlar için sekiz Öğrenme Merkezi ile, açık ilköğretime devam eden kızlar için ilköğretim okullarında on destek ünitesi kurulmuştur. Söz konusu merkezler, kızların öğrenimlerini destekleyebilmek amacıyla, bilgisayar, tepegöz, video, ve televizyon gibi gerekli ekipmanla donatılmıştır. Bu güne kadar binden fazla kız bu tür yaygın eğitime kayıt yaptırmıştır.

Altı yaş ve altındaki çocukların ana–babaları için, Aile ve Çocuk Eğitimi programı

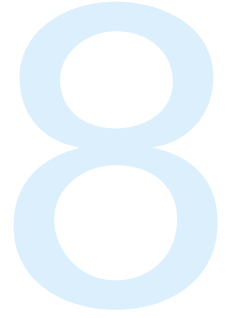
sürdürülmektedir. Küçük çocukların bakımı ve gelişimini konu alan bu eğitim programlarına bu güne kadar 16,000 anne ve çocuğu katılmıştır. Bu programlar, UNICEF, Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, SHÇEK ve işçi sendikaları tarafından düzenlenmektedir. Education For All, National Plan of Action, 2002

Yaygın eğitimden altı ve on dört yaş grubunda kaç çocuk yararlanmaktadır?

208,472¹ — Pratik Kız Sanat Okulları, Olgunlaşma Enstitüleri, 3308 Sayılı Yasaya göre açılan meslek kursları, halk eğitim kursları, Kur'an kursu, özel kurslar, özel dershaneleri vb, kapsamaktadır.

⁸ Bir kişi birden fazla kursa gidiyor ise o kişi her gittiği kurs sayısında bir kez daha sayıya dahil edilmiştir. *1998–1999 Öğretim Yılı Verileri*, DİE, 2003

Altyapı ve Okul-Ev Uzaklığı

Ülkenizde kaç okul vardır?

Toplam Okul Sayısı ¹	Okul Öncesi	İlköğretim	Ortaöğretim
52,616	11,314	35,168	6,134

¹ MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 2003.

Bu büyük sayı okul çağındaki çocuk sayısı ile karşılaştırıldığında, özellikle de ilköğretim okullarında sınıf başına öğrenci sayısının 2000 yılına kadar en fazla 30 olacağını açıklanmış olduğu bir durumda, yetersiz kalmaktadır. Bu hedef, henüz gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle, kentsel alandaki öğrencilerimizin 2/3'ü hala ikili öğretim yapan okullarda okumaktadır.

Çocukların okula giderken katetmek zorunda kaldıkları ortalama mesafe ne kadardır?

Çocukların okula giderken katetmek zorunda oldukları mesafe kırsal ve kentsel alanlarda farklıdır. Kentsel alanlarda bu mesafeler genelde daha kısadır. Kırsal alanlarda bir çocuğun kendi başına gidebileceği en uzak mesafe, bu alanlarda çocukların genelde okula yürüyerek gittikleri de göz önüne alınarak, 2.5 kilometre olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, ilgili yönetmelikler uyarınca, okullara 2.5 kilometreden daha uzak mesafelerde oturan çocuklar, okula devlet tarafından otobüslerle taşınmaktadır.

Halihazırda, bu uygulama kapsamında 5,484 okula taşınan 661,754 çocuk bulunmaktadır. MEB APK, 2003.

Okul binalarının fiziki durumunu genel nasıl değerlendirirsiniz?

Orta — Ülke okul envanteri çalışması olmaksızın okulların durumu hakkında herhangi bir genellemeye gidebilmek güçtür. Ancak ülke çapında okulların az veya çok bakım ve onarıma ihtiyacı olduğu söylenebilir. Okullarda sağlık ve hijyen konularının daha fazla ilgi gösterilmesi gereken alanlar olduğu söylenebilir.

Sınıf İçi Durumu

Ortalama sınıf büyüklüğü ve öğretmen/öğrenci oranı nedir?

İlköğretimde ortalama sınıf büyüklüğü 38.6 öğrenci/sınıftır (MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, 2003). Öğretmen/öğrenci oranı ise, ilköğretim okulları için 1:32, Liseler içinse 1:18'dir. MEB APK, p201, 2001.

Hangi öğretme/öğrenme yöntemleri kullanılmaktadır?

Genelde daha önceleri öğretmen merkezli öğretim yöntemleri kullanılmaktaydı. Ancak son yıllarda çok sayıda öğretmen eğitimden geçirilerek, öğrencileri güçlendirecek yöntemler de dahil olmak üzere, geniş bir yelpazeye yayılan yeni yöntemler kullanmaları desteklenmektedir.

Okul Hijyeni

Tüm okullarda kız ve erkek çocuklar için ayrı tuvaletler var mı?

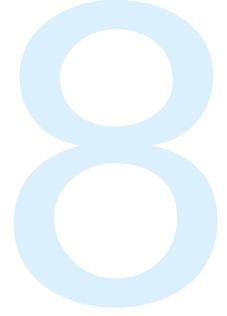
Evet — Tüm okullarda, devlet okullarında uygulanmakta olan projeler ve tüm okullar için geçerli olan yönetmelikler gereği kız ve erkek çocuklar için ayrı tuvaletler bulunmaktadır. MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, 2003

Ülkede 'Okul Sağlığını Geliştirme Çalışması' yapan okullar var mıdır?

Evet — 'Avrupa Sağlık Geliştirici Okullar Ağı Projesi' kapsamında, Sağlık Bakanlığı ve

MEB, okullarda sağlık koşullarının iyileştirilmesi için, fiziki ve psikososyal koşulların iyileştirilmesini de içeren bir çalışma başlatmışlardır. Şu ana kadar söz konusu proje kırk gündüzlü okulda ve on yatılı okulda uygulanmıştır. Sağlık Bakanlığı, 2003

FRESH (Etkin Okul Sağlığı Üzerine Odaklanmış Kaynaklar) ortaklığı ülkede etkin midir? Hayır.

Okullarda Güvenlik ve Emniyet

Okullarda fiziki cezaların kullanılmakta olup olmadığı hakkında ayrıntılı bilgi veriniz. Ayrıca bu uygulamayı yasaklayan bir kanun olup olmadığını da belirtiniz.

Bu tür uygulamalar, Ceza Kanununun 447. Maddesi ve bunu takibeden maddeleri ile, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Okullarda dayak atılması yasaktır. Ancak bu tür cezalandırma yöntemlerine başvurulmasının çok da nadir olaylardan olmadığı söylenebilir. Özellikle erkek çocukların disiplin altına alınması amacıyla fiziki cezalara maruz bırakıldığı görülmektedir. Bu tür eylemlerin şikayet konusu olması halinde, ilgili şahıslar hakkında soruşturma açılmakta ve söz konusu kişi cezalandırılmaktadır.

Okullarda, toplumsal cinsiyete dayalı, diğer bir deyişle kız veya erkek çocuk olmalarından kaynaklanan, şiddet, taciz veya ayrımcılık hakkında ayrıntılı bilgi ve kaynak veriniz ?

Hali hazırda yeterli veri veya belgelenmiş kanıt bulunmamaktadır.

Ülkeniz okullarında şiddet sorunlu bir konu olarak görülmekte midir? Lütfen okullardaki şiddet ve özellikle de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (cinsel şiddet dahil) ile mücadele etmek için oluşturulmuş girişimleri tanımlayınız?

Hayır — ancak bazı 'büyük şehir okulları'nda, öğrencilerin diğer öğrenciler tarafından korkutularak zorlanmaları sorun olabilmektedir. Okulda alınan tedbirlerle giderilemeyen ciddi durumlarda ise, polis, okul idaresi, okul aile birliği işbirliği yapılarak konuya bir çözüm getirilebilmektedir. Toplumsal cinsiyete bağlı, diğer bir deyişle özellikle kız veya erkek olduğu için, cinsel şiddet de dahil olmak üzere herhangi bir kötü muameleye tabi tutulma okullarımızda sıkça rastlanan bir durum olmayıp, daha çok sözlü sataşma şeklinde görülebilmektedir. Böylesi durumlarda ise okul idareleri gerekli önlemleri almaktadır.

Ulusal Düzeyde Belirlenmiş Öğrenme Hedefleri

9

Okur yazarlık konusunda ulusal düzeyde tanımlanmış hedefler var mıdır?

Evet — Türk eğitim sisteminin temel amacı; Atatürk ilkelerine ve demokratik değerlere bağlı, bilgi çağına hazır, yüksek düzeyde beceri sahibi, üretken ve yaratıcı insanlar yetiştirmektir. Öğrenciler üst düzey düşünme, algılama ve sorun çözme becerileri ile donatılarak farklı kültürleri özümseyebilecek, hem çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilecek, hem de kendi kültürünü geliştirebilecek niteliğe kavuşturulacaklardır. Ayrıca, kişisel sorumluluk sahibi ve açık fikirli olmaları sağlanacaktır. MEB

Sayısal okur yazarlık konusunda ulusal düzeyde belirlenmiş hedefler var mıdır?

Evet — 'İşlevsel okur yazarlığın' bir parçası olarak, her bir kişinin temel sayısal becerilere sahip olması ve bunları rahatlıkla kullanabilmeleri beklenmektedir.

Beceri temelli eğitim kapsamında, yaşam becerileri konusunda ulusal düzeyde belirlenmiş hedefler var mıdır?

Evet — MEB, temel eğitimdeki tüm öğrencilerin takım halinde iş birliği içinde etkin biçimde çalışabilen, karar alabilen, kendilerinin ve sorumluluklarının bilincinde olan, doğaya saygılı ve yaşam boyu öğrenme prensibini benimsemiş bireyler olmalarını öngörmektedir. MEB, APK 1997.

Eğitim-öğretimde gerçekleşen gelişmeleri değerlendirmek üzere ulusal ölçekte tanımlanarak kabul edilmiş olan standart uygulamaların ayrıntılarını belirtiniz.

İlk ve orta okul düzeyinde, 4. sınıftan itibaren yerel ve ulusal düzeyde akademik başarı testleri uygulanmaktadır. Ayrıca MEB, 1988

yılında 'Eğitim Başarısının Değerlendirilmesi Uluslararası Birliği' (IEA) üyesi olmuş ve bu kapsamda da (8. sınıflar için) Üçüncü Uluslararası Matematik ve Fen Bilgisi Tekrarı (TIMMS-R); (4. sınıflar için) 'Uluslararası Okuma Okur-Yazarlığında Gelişmeler Çalışması' gerçekleştirilmiştir. OECD üyesi bir ülke olarak Türkiye 9. Sınıflar için geliştirilmiş olan 'Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Çalışması' (PISA)'ya da katılmaktadır. MEB Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi (EARGED), 2003.

Öğrenme hedefleri ne kadar sıklıkla ölçülmektedir? Bu ölçme hangi düzeyde gerçekleştirilmekte ve sonuçları nasıl analiz edilmektedir?

Öğrenme çıktılarının değerlendirilmesi, ders bazında gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede öğretmen tarafından sunulmuş veya öğrenci tarafından üretilmiş olan bilgilerin öğrenci tarafından özümlemiş ve kullanılabilir durumda olup olmadığı, periyodik yazılı ve sözlü sınavlarla ve gerek grup gerekse bireysel olarak hazırlanan projeler veya ödevlerle değerlendirilmektedir.

Çocuklarda olumlu öğrenme çıktılarına ilişkin bir beklenti var mıdır?

Hayır — Çocukların beklentilerine ilişkin veriler sistematik biçimde derlenmemektedir. Ancak, çocukların çoğunluğunun olumlu beklentileri olduğunu söylemek güçtür.

2000'li Yıllarda Türkiye'de Eğitim

10

Türkiye'de temel eğitimin Osmanlı döneminden beri yasa ve yönetmeliklerle destekleniyor olmasına karşılık, nüfusun eğitilmişlik durumu ve özellikle de kadınların eğitimi, ülke kalkınmasının önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra temel eğitim zorunlu kılınmıştır. Bu durum mevcut Anayasamızın 42. Maddesinde de yer almaktadır. Ancak, istatistikler, okur- yazar olamamanın ve düşük okullaşma oranlarının sorun olmaya devam ettiğini göstermektedir. Okuma oranlarında cinsiyet farkları (2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, kadınlarda %80.6 oranına karşılık, erkeklerde %93.9) ve mevcut okullaşma oranları (temel eğitimde kızlarda %91.8 oranına karşılık erkeklerde %100) eğitime erişimdeki eşitsizlikleri göstermektedir.

Cinsiyete bağlı eşitsizlikler, kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Okuma yazma oranlarına bakıldığında; okur yazar olmayan kadınların oranının kentsel alanlarda %16.6 olmasına karşılık, bu oranın kırsal alanlarda %30.8 oranına çıktığı görülmektedir. Erkekler için

aynı oranlar kentsel alanlarda %3.9, kırsal alanlarda ise %9 düzeyindedir. Hala devam etmekte olan kırdan kente ve doğudan batıya göç nedeniyle okur yazar olmama ve düşük eğitim düzeyi sorunu kentlere taşınmıştır. Göç alan kentlerde ve metropoliten alanlarında, özellikle de gecekondularında kadınların okur yazar olmaması ve eğitime erişim olanaklarına sahip olamamaları ciddi sorunlar oluşturmaktadır (DİE 2003.)

Kadın okumaz-yazmazlığının bölgesel dağılımı da dikkatle üzerinde durulması gereken diğer bir önemli noktadır. Okumaz-yazmazlık, Güneydoğu'dan Kuzeybatı'ya doğru gidildikçe azalmaktadır. En çarpıcı okumaz-yazmazlık oranı %39 ile Güneydoğu'da görülmekte, bunu %35 ve %21 ile Doğu ve Karadeniz Bölgeleri izlemektedir (MEB, 2003).

Bu göstergeler, kadınlara eşit eğitim imkanı sağlanmasını öngören İnsan Hakları Beyanname, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Çocuk Hakları Sözleşmesi, Herkes için Eğitim (EFA) gibi uluslararası taahhütlerimizin yerine getirilemediğini göstermektedir.

Temel Eğitim Programı

1990'larda eğitim sorunlarının üstesinden gelebilmek amacıyla büyük adımlar atılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1997 Ağustos'unda, 4306 sayılı yeni 'Temel Eğitim Kanunu'nu onaylamıştır. Bu kanunla temel eğitimin süresi beş yıldan sekiz yıla çıkarılmakta ve temel eğitimin daha kaliteli ve tutarlı hale getirilmesi öngörülmektedir. Bu proje, kamu kaynakları ve bağışların yanısıra Dünya Bankası'nın söz konusu projeye destek olarak sağladığı kredi ile yürütülmektedir. Temel Eğitim Programı'nın ana hedefleri şöylece özetlenebilir:

1. Kesintisiz sekiz yıllık eğitimi geliştirmek;
2. Temel Eğitimin kalitesini yükseltmek;
3. Sistemin etkinliğini arttırmak. (Education for All, 2000 Assessment, Country Report Turkey.)

Programın yürürlüğe konmasından bu yana, net okullaşma oranı kızlar için %75.6'den, %91.8'e çıkmıştır. Kırsal alanlardaki kızların eğitimi en önemli artışı gerçekleştirmiştir. Kırsal alanlarda, kesintisiz olarak geçilen temel eğitimin ikinci basamağının ilk yılı olan 6. sınıfa geçiş oranı, programın uygulandığı ilk yılda kızlar için %162 oranında bir artış göstermiş, ondan sonra da artmaya devam etmiştir (UNICEF 2002).

Milli Eğitim Bakanlığı, yeni temel eğitim derslikleri inşa ederek, on biri kızlar için olmak üzere on üçü Yatılı Bölge Okulu ve pansiyonlu okullar yaptırarak, üç milyonun üzerinde öğrencinin yararlanabileceği bir ek kapasite yaratmıştır. Ayrıca otuz altı ilde ihtiyaç sahibi temel eğitim öğrencilerine ücretsiz ders kitapları sağlanmaktadır. Taşınabilir eğitim kapsamındaki ve yatılı okullardaki temel eğitim öğrencilerine aynı

zamanda Marmara depreminden etkilenen yörelerdeki öğrencilere ücretsiz öğle yemeği de verilmektedir. Bunlara ilaveten, okullarında 6–8. sınıfları bulunmayan köylerden, bu tür okulların bulunduğu merkezlere her gün 635,000 öğrenci taşınmaktadır.

Çocukların aileler tarafından okula gönderilmesini teşvik amacıyla 2002 yılından itibaren, altı ilde, en düşük %6'lık gelir dilimindeki öğrenci ailelerine 'Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Vakfı'ndan maddi yardım yapılması uygulamasına da başlanmıştır.

Öte yandan, MEB okullarda bilgi teknolojilerinin kullanımını desteklemek amacıyla tüm temel öğretim okullarını bilgisayarlarla donatma çabalarına hız vermiştir. Sınırlı sayıda da olsa toplam kalite yönetimi uygulamaları başlatılmış, öğretmen ve yöneticilerin önemli bir oranı özellikle de öğretim metotları ve bilgi teknolojileri konularında hizmet içi eğitimden geçirilmişlerdir. Bu çalışmaların sonuçları, 2001–2002 ders yılı okullaşma oranlarına Tablo 1 görüldüğü gibi yansımıştır.

Tablo 1

Net Okullaşma 2002–2003 ¹	Toplam	Kız	Erkek	Fark
Okul Öncesi	%7.6	%7.3	%7.8	%0.5
İlköğretim	%96.3	%91.8	%100	%8.2
Ortaöğretim	%66	%57.2	%74.3	%17.1
Yüksek Öğrenim	%34.9	%29.7	%39.9	%10.2

¹ MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, 2003.

Okul öncesi eğitim şimdilik kısıtlı sayıda öğrenciye erişebilmektedir. Temel Eğitim Programı çerçevesinde, çocukların eğitim için taşındıkları merkez okul uygulamasından sonra kullanım dışına çıkmış 1,900 köy okulu, şimdi okul öncesi eğitim amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşlarının da katkısıyla bir çok ana-baba eğitim programı başlatılmıştır.

Sayılar, çalışmaların okur yazarlık ve okullaşma oranlarında belirgin bir gelişme sağladığını göstermektedir. Örneğin, okumaz yazmazlık oranı, 1990'da %17'den 2000 yılında %13.5'ye düşürülmüştür. DİE sayıları, ilköğretim okullarına kayıt olma açısından gerek kız gerekse erkek çocuklar açısından önemli gelişmeler olduğunu göstermektedir. Tablo 2 1997–1998 ve 1999–2000 yılları için DİE'nin verdiği oranlar aşağıdadır.

Tablo 2

Net Okullaşma ²	Toplam	Kız	Erkek	Fark
1997–1998	%81	%75.6	%86.3	%10.7
1998–1999	%83.6	%75.8	%91	%15.2
1999–2000	%90.7	%85.7	%95.5	%9.8
2000–2001 ³	%90.8	%87.8	%93.6	%5.8
2001–2002 ⁴	%89.8	%87	%92.4	%5.4

² DİE 2003. *Not:* Milli Eğitim Bakanlığı 2002–2003 ders yılı için bu sayıları, toplamda %96.3, erkeklerde (sınıf tekrarı nedeniyle) %100 ve kızlarda %91.8 olarak vermektedir. Eğer sınıf tekrarı sayılmazsa bu fark %4.5'tir.

³ Temporary data. DİE 2001.

⁴ *ibidem*

Toplumsal Cinsiyet Açısından Öğretim Materyallerinin Durumu

10

Son yıllarda gerçekleştirilen tüm bu geliştirme çalışmalarına karşın, eğitimde cinsiyet farkı konusu, sekiz yıllık temel öğretim programında ve öğretim materyallerinde hala bir dar boğaz oluşturmaya devam etmektedir.

Türkiye, eğitimde toplumsal cinsiyet duyarlılığının sağlanmasını öngören iki uluslararası belgeye imza atmış bulunmaktadır:

Pekin +5 Sonuç kararlarının 'Kızlar ve Eğitim' Bölümünde, "Kalıplaşmış cinsiyet rollerinin ısrarla kullanılmasının kızların okula erişimini ve okula devamını engellediği" vurgulanmaktadır. Pekin Eylem Planı, eğitimin her düzeyi için toplumsal cinsiyete duyarlı öğretim programlarının oluşturulmasını ve uygulanmasını öngörmektedir. Ayrıca bu doküman, imzası olan ülkelere "erkek çocuklar ve yetişkin erkeklerin değişen toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları çerçevesinde, eğitim materyallerini ısrarla muhafaza edilen kalıplaşmış cinsiyet rollerinden arındırmak için politikalar geliştirmekle sorumlu tutmuştur".

Diğer belge, yani Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi'nin 5. Maddesi de imzalayan ülkeleri, "kadın veya erkeği diğerine göre aşağılayan; kadın veya erkeğin diğerine göre daha üstün olduğunu savunan veya kalıplaşmış cinsiyet rollerini temel alan rolleri öngören tüm adet, uygulama, geleneksel davranış, ve önyargıların ortadan kaldırılmasını" sağlamakla yükümlü kılınmaktadır. Söz konusu belgenin eğitimle ilgili olan 10. maddesinin (c) bendinde ise, "eğitimin

bütünleştirilerek güçlendirilmesi, farklı eğitim türlerinin de geliştirilmesi, okul öğretim programlarının ve özellikle de okul kitaplarının gözden geçirilmesi ve öğretim yöntem ve tekniklerinin yeniden oluşturulması" bu amacın gerçekleştirilebilmesi için gerekliliği görülmektedirler.

Buna karşılık henüz öğretim programında veya öğretme/öğrenme materyallerinde ve/veya ders kitaplarında cinsiyet rollerinden arındırma çalışmaları gerçekleşmemiştir. Ders kitaplarında hala erkeklere aktif, kadınlara ise pasif roller verilmektedir. Dolayısıyla materyallerde erkeklere kamusal alanda aktif rol ve görevler verilmesi sürdürülürken, kadınlara uygun görülen işler koca/çocuk bakımı, ev işi vb. ile kısıtlı tutulmaktadır.¹

Sonuçta Türkiye'deki okulların geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine büyük oranda katkıda bulunduğu söylenebilir. Kalıplaşmış cinsiyet rollerinin öğretilmesi yetişkinler için okuma yazma kurslarında da kendini göstermektedir². Öğrencide mevcut olan geleneksel kalıplar, bu materyallerle genelde sürdürülmekte veya güçlendirilmektedir.

Acil gereksinim olmasına karşın, "eğitim materyallerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığını vurgulayan bir bakış açısıyla ve yaklaşımla gözden geçirilmesi ... bu gözden geçirmeyi gerçekleştirecek kişilerin eğitimi" ve "cinsiyetçi öğelerin ayıklanması sonrasında yeni materyallerin üretimi" konularında politikalar ve mekanizmaların oluşturulması henüz gerçekleştirilememiştir.

¹ Helvacıoğlu, F, *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995*, Kaynak Yayınlar, İstanbul 1996 ve Altan, S, *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara 2000.

² *Yetişkinler için Okuma-yazma Öğrenimi ve 1. Kademe Eğitim Programı*, MEB 2000.

Kızların Eğitimini Etkileyen Eğitim Süreçleri

10

Türkiye’de kız çocuklar ve erkek çocuklar Cumhuriyetin ilk yıllarından beri eğitimin her düzeyindeki okullara erişim açısından yasalar önünde eşit konuma sahiptirler. Temel Öğretim (ilköğretim eğitimi) zorunlu bir haktır. İlköğretimi takibeden eğitim düzeylerine devam ise, öğrenci ve ailesinin isteğine bırakılmıştır. Ancak uygulamada, kızlar ve erkeklere karşı bu eşitlikçi davranış, etkili olan olumsuz güçleri eğitimin her aşamasında dengeleyebilecek düzeyde bir ‘olumlu ayrımcılık’ uygulanmadığı durumlarda, erkekler lehine bir durum yaratmaktadır. Tercih durumlarında, özellikle de farklı cinsiyete sahip çocuklar arasında seçim yapma zorunluluğunun olduğu hallerde kız çocuk yerine erkek çocuğun okula kaydedilmesi uygulamaları dikkat çekici biçimde görülmektedir. Kız çocuklarının okula kaydettirilmemesi, veya kayıttan birkaç yıl sonra okula devam ettirilmemesi şeklindeki geleneksel davranış biçimlerinin günümüzde de düşük gelir gruplarında ve/veya kırsal alanlarda devam ettiği görülmektedir.

Cinsiyet ayrımı, eğitim süreçlerinde de sıklıkla izlenmektedir. Öğretmenlerin içinde yetişmiş oldukları sosyal ortam, sosyalleşme biçimleri,

ve eğitimleri, genelde onların neyin geleneksel olduğunu sorgulamalarını engellemektedir. Araştırmalar, öğretmenlerin okullarının erkek egemen bir yapıda olup olmadığı konusunu sorgulamadan görmezden geldiklerini; bu nedenle cinsiyetçi yaklaşımlara, ders kitaplarının tutucu ve hatta cinsiyet hatalı içeriklerine dikkat etmediklerini ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin cinsiyet ayrımcılığını fark etmemeleri, sorgulamamaları ve özen gösterememeleri onların da geleneksel cinsiyet rollerini içselleştirmiş olmalarının bir göstergesi olarak tanımlanabilir.^{1,2,3}

Kızların eğitimi ile ilgili süreçlerin önemli bir ögesi de okulda çalışanlar arasında gözlenen cinsiyet farklarıdır. İlköğretimdeki okul müdürlerinin sadece %3’ü kadındır . Kadın öğretmenlerin oranı ise ilköğretimde %44, lisede ise %39’dur. Üniversitelerde cinsiyet farkı daha da artmaktadır. Erkeklerin eğitimin üst düzeylerinde ve matematik, fizik gibi daha "önemli" konularda yoğunlaşmaları, kadın öğretmenlerin ise, daha alt sınıflarda ve okuma-yazma gibi dersleri öğretiyor olmaları, bilimin üst düzeyinin ‘erkek alanı’ olduğu hakkında verilen mesajı güçlendirmektedir.

¹ Gök, F, *Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar*, 1993 — bakınız: Tekeli, Ş, Derleyen, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995;

² Gök, F, ve Okçabol, R, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, Eğitim Sen, İstanbul 1999;

³ Türkoğlu, H, *Kadın Öğretmenler ve Sendikal Katılım*, Eğitim Sen Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 1999.

Öğrenme Ortamı

10

Kız çocukların öğrenme ortamının farklı ve kendine özgü bir boyutu vardır. Kızların öğrenim gördükleri psikolojik ortam hakkında derlenmiş sistematik veri bulunmamaktadır. Ancak yapılmış bulunan çok sayıda araştırma ve gözlem, bu psikolojik ortamın ne ifade ettiği hakkında bazı ipuçları vermektedir. Bir psikolojik ortam olarak okul, sadece öğrenme süreçleri bağlamında değil, tırnaklar, saçlar, giysiler, arkadaş ilişkileri gibi konularda da otoritenin kontrolüne tabi olması nedeniyle, tanımı gereği stresli bir ortamdır. Burada kızlar özellikle mercek altındadırlar ve sıklıkla da öğretmenleri tarafından davranış biçimleri ses tonu vb, konularda ek kısıtlamalara tabi tutulurlar. Bu nedenle kızlar çareyi dikkatleri üzerlerine çekecek davranışlardan, soru sormaktan, tartışmalardan ve karar verme süreçlerine katılmaktan kaçınmakta bulurlar. Böylece alacakları riskler azalır. Ancak bu durumda etkin öğrenme için gereken ilişkiler de en aza indirgenmiş olur. Bu stratejinin bir sonucu olarak, özellikle de kırsal alanlarda, kızların daha az disiplin sorunları olmakta,

kızlar geleneksel cinsiyet rollerine uygun beklentiler doğrultusunda temizlik, hizmet, okul içi ve dışında dayanışma gibi konularda gönüllü olarak ortaya çıkmaktadırlar.¹

Genelde okulların ciddi güvenlik ve emniyet sorunları yoktur. Milli Eğitim Bakanlığının fiziksel standartlarını uygulayabilmek için okulların büyük bölümünde önemli iyileştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir, ancak hala bu çalışmaların devam etmesi gerekmektedir. Eğitim ortamı sadece okul binalarıyla sınırlı değildir. Kentsel alanların çevresinde yer alan bazı okullar ile kırsal alanlardaki bazı okullara erişim özellikle kışın çok zordur. Devlet tarafından 2.5 kilometreden daha uzak mesafede oturanlara servis imkanı verilmesi, kızların okula erişimini büyük oranda rahatlatmıştır. Buna ek olarak, yatılı bölge okulu uygulaması da uzak mesafede oturmanın olumsuz etkilerini azaltan olumlu bir uygulamadır. Ancak uygulamada işletme sorunları ile ilgili pek çok güçlük yaşanmaktadır.

¹ Acar, F, Ayata, AG ve Varoğlu, D, *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye’de Eğitim Sektörü Örneği*, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara 1999.

Finansman

GSMH içerisinde MEB'nin payına bakıldığında, 1997de %1.7'ten 2002'de %2.6'e az bir artış olduğu, fakat bu artışın gereksinimleri karşıla-

maktan uzak olduğu görülmektedir. Bu sayılar komşu ve bazı gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ortaya çıkan Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3 Kamu Eğitim Harcamalarının GSMH'ya Oranı²

Ülke	1985–1987	1995–1997
Türkiye	%1.2	%2.2
Bulgaristan	%5.4	%3.2
Suriye	%4.8	%4.2
İran	%3.7	%4
Yunanistan	%2.2	%3.1
İspanya	%3.7	%5
İngiltere	%4.8	%5.3
Amerika Birleşik Devletleri	%5	%5.4
Norveç	%6.5	%7.7

² Human Development Report 2002, s178–179, UNDP, New York, 2002.

Sonuç

Bu inceleme, kadın–erkek arasında bulunan ayrımcılığın eğitimin her aşamasında görüldüğünü ve kız çocuklarının eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamadıklarını göstermektedir. Sorunlar, Doğu ve Güneydoğu'nun kırsal yöreleri ile kentlerin gecekondü bölgelerinde özellikle yoğunlaşmaktadır.

Şüphesiz Temel Eğitim Programının uygulanması ile okullarda, özellikle de fiziki durumlarının iyileştirilmesi açısından, büyük gelişme ve ilerlemeler gözlenmektedir. Ancak, yine de hala birçok çocuk, ve özellikle de kız çocuk okula erişimde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu durum sadece fiziki olarak okulların uzak mesafelerde olmasından değil, aynı zamanda parasal ve

sosyal engellerden de kaynaklanmaktadır. Okul öncesi eğitimde ise özel olarak kız ve erkek ayrımı gözlenmemekte, ancak önemli oranda bir yetersizlik görülmektedir.

Yapılan ilk incelemeler, okulların niceliksel iyileştirmenin yanısıra, niteliksel iyileştirmelere, yani, cinsiyete duyarlı öğretim programı ve öğretme/öğrenme süreçlerine gereksinimi olduğunu göstermiştir. Uygulamaların başarıya ulaşabilmesi için, çocukların çalıştırılması (özellikle de kız çocukların ev işlerinde), eğitimin fırsat maliyeti, okuma yazma bilmeyen anne–babalar ve ataerkil değer yargıları gibi birçok sorunla başa çıkmak gerekecektir.

11

Okula Kayıt Olma ve Devam Etme

Öncesinde Sorun Alanları

- Anne okur yazarlığının düşük oranı;
- Kız çocuklarının nüfusa kayıt ettirilmemesi;
- Doğum kaydının zamanında yapılmaması;
- Erken çocukluk eğitiminin sınırlı çocuğa ulaşması;
- Okulun kız çocukları için yeterince ilgi çekici olmaması;
- Kız çocukların okula kayıt ettirilmemesi;
- Kız çocukların okula geç başlaması;

Olası Önlemler Öncesinde

- Doğum kayıtları için kampanya;
- Erken Çocukluk Eğitimi için destek;
- Okulların geliştirilip iyileştirilerek, çocuk dostu öğrenme ortamları haline getirilmesi;
- İlave eğitim ile ulusal/kişisel refah arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya çıkaran kampanyaların düzenlenmesi;
- Kız öğrencilere teşvik tedbirleri burslar, yemekler, beslenme paketleri vb sunulması;
- Temel sağlık hizmetlerinin sağlanması;

Sonrasında Sorun Alanları

- Okula devam etmeme;
- Düşük oranda ilköğretim mezuniyeti;
- Kızların yüksek oranda okuldan ayrılmaları;
- Kız çocuklarının ergenlik sonrasında aileleri tarafından okuldan alınması;
- Kız çocuklarının erken yaşta evlenmesi;
- Ailelerin resmi nikah kayıtlarının yapılmaması;
- Orta öğretime ve istihdama yönelik beklenti olmayışı.

Olası Önlemler Sonrasında

- Kız öğrencilere yönelik ve okulda ki başarı ve devam süresine endekslı, (devam yılı arttıkça artacak) teşvik tedbirleri oluşturulması;
- Evlilik kayıtları için kampanya;

Okula kayıt olma ve devam etmeyi arttırma önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: STK'lar; Milli Eğitim Bakanlığı; Sağlık Bakanlığı; Yerel İdareler ve televizyon kanalları.

Tutum ve Davranışlar

Sorun Alanları

- Gelenekler ve dini inançlar;
- Kalıplaşmış cinsiyet rolleri;
- Öğretim programı ve çocuk yetiştirme ile yeniden üretilen içselleştirilmiş cinsiyet rolleri;
- Çocukların cinsiyetlerine göre farklı biçimde yetiştirilmeleri;
- Eğitimin gereksiz veya toplumda kabul gören rollerle çelişkili görülmesi;
- Erken evlilikler ve toplumda kadının düşük statüsü.

Olası Önlemler

- Medya programları ve motivasyon sağlayıcı materyaller üretilmesi;
- 'Kız çocuklarının okula kayıt günü' uygulaması;
- Anne-babalar ve yerel liderler için toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitimi;
- Daha iyi anne-baba olma eğitimi;
- Kız çocuklarının eğitimi ile anne-babaların ve toplumun ilişkisinin güçlendirilmesi.

Tutum ve davranışların değiştirilmesi önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Medya; Milli Eğitim Bakanlığı; STK'lar ve Yerel İdareler.

11

Okula Gitme Maliyeti (özellikle de 'gecekondu' bölgelerinde ve köylerde)

Doğrudan Maliyeti

- Okul kitapları ve malzemeleri;
- Giysi ve ayakkabı;
- Ulaşım, yiyecek;
- Çocuklarının hepsini okula gönderme maliyetini karşılayamayan ailelerin, kız çocukları yerine erkek çocuklarını okula göndermeyi tercih etmeleri.

Olası Önlemler

- Belirlenen teşvik programları:
- Küçük miktarda burslar;
 - Ücretsiz yemekler veya beslenme paketleri;
 - Ücretsiz okul malzemeleri;
 - Ücretsiz veya destek verilerek edinilen okul formaları, ayakkabı vb.

Dolaylı Maliyeti

- Çocuk İşgücü;
- Fırsat Maliyetleri;
- Aileler çocuklarını ve özellikle de kız çocuklarını evde veya dışarıda çalıştırarak elde ettikleri (veya ayrıca para ödemek zorunda kalmadıkları) gelirden vazgeçemedikleri için okula göndermemeyi tercih etmektedir.

Olası Önlemler

- Çocuk istihdamına karşı kampanya;
- Anne-baba bilinçlendirme programları;
- Kız öğrenci ailelerine kardeşleri için bedava veya destekli çocuk bakım hizmeti;
- Ücretsiz yemek veya beslenme paketleri.

Doğrudan ve dolaylı maliyetleri dengeleme önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Milli Eğitim Bakanlığı; STK'lar; Yerel İdareler ve Sosyal Dayanışma Yardımlaşma Fonu İdaresi.

Eğitim

Eğitim Boyutu

- Öğretim Programı;
- İçerik;
- Kızların aleyhine, cinsiyetçi, yanlı, yetersiz ders materyali;
- Öğrencilere yaş ve gelişim düzeyleri ile orantılı işlevsel okuma–yazma, sayısal okur yazarlık ve yaşam becerileri kazandırılmaması;
- Ayrımcılığın ve kalıplaşmış cinsiyet rollerinin yerleşik hale gelmesi.

Olası Önlemler

- Eğitimde kalitenin toplumsal cinsiyet açısından irdelenmesi;
- Cinsiyete duyarlı öğretim programı reformu yapılarak:
 - Okur yazarlıkta beklenen genel okuma–yazma, sayısal ve yaşam becerileri ile, insan hakları, cinsiyetler arası eşitlik, sağlık beslenme, barış ve farklılıklara saygı gibi öğrenme alanlarının tanımlanması;
 - Eğitim materyallerinin ayrımcı cinsiyet öğelerinden arındırılması ve kalıplaşmış cinsiyet rollerini daha da yerleşik hale getirmeyecek, cinsiyete duyarlı eğitim materyallerinin üretimi;
 - Amaca yönelik olarak kitap yazarlarının eğitilip yönlendirilmesi;
- Eğitim malzemelerinin sağlanması ve adil biçimde dağıtılması için kampanyalar yürütülmesi.

Cinsiyet rollerine hassas yaklaşım önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Milli Eğitim Bakanlığı ve Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

11

Eğitim Süreçleri

Sorun Alanları

- Yetersiz hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitimi (insan hakları ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı dahil);
- Net biçimde tanımlanmamış öğrenci (amaç-hedefler) ve değerlendirme araçları;
- Güncelliğini yitirmekte olan öğretim yöntem ve teknikleri;
- Esnek olmayan okul takvimi-ders saatleri;
- Sistematik değerlendirme ve izlemenin yetersizliği;
- Sürekli mesleki gelişime ihtiyacı olan eğitimciler;
- Tüm potansiyellerini geliştiremeyen öğrenciler;
- Az sayıda kadın öğretmen;
- Öğretimde ve öğretim süreçlerinde toplumsal cinsiyet duyarlılığının olmaması veya cinsiyet ayrımcılığı olması, bunların sonunda eşitsizliğin ortaya çıkması;

Olası Önlemler

- Kaliteli öğretmen yetiştirme programlarının oluşturulması;
- Rol modeli olarak kadın öğretmenlerin artırılmasına yönelik teşvik tedbirleri;
- Farklılıkların ve ayrımcılığın giderilmesine yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı atölye çalışmaları düzenlenmesi;
- Esnek okul takvimi-ders saatleri;
- Öğretmen, yönetici ve tüm okulda çalışanlara toplumsal cinsiyet rollerinin duyarlılığı konularının yanısıra insan hakları eğitimi sağlanması;
- Öğrenmede katılımcı yaklaşımların desteklenmesi;
- Mesleki eğitim ve çalışma hayatında kullanılabilecek beceriler edinilmesine yönelik gereksinimlerle uyumlu öğretim programlarının oluşturulması;
- STK'lar ve Üniversitelerle işbirliği yapılarak, özellikle kızlara yönelik, İletişim ve Bilgi teknolojileri ekipman ve eğitiminin sağlanması.

Eğitim süreçlerini geliştirme önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Milli Eğitim Bakanlığı; STK'lar ve üniversiteler.

Yasalar ve Politikalar

Uygulama Yetersizliği

Mevcut yasa, kural ve yönetmeliklerin yetersiz biçimde uygulanıyor olması:

- Fiziksel ceza ve dayak;
- Küçük yaşta çocuk çalıştırılması;
- Aileye okul tarafından (Özellikle de gecekondü bölgelerinde) dayatılan bağış talepleri.

Bu konularda yasaların tam olarak uygulanamaması, daha çok kız çocuğunun okula kayıt olmaması, okula devam etmemesi ve okuldan ayrılma olasılığı.

Olası Önlemler

- Okul–aile işbirliğini güçlendirmek;
- Çocuk hakları kapsamında sorumluluklarını anlatabilmek amacıyla, öğretmenler, idareciler ve yerel yönetimlere eğitim vermek;
- Aileleri çocuk hakları konusunda bilgilendirmek amacıyla çalıştaylar düzenlenmesi ve iletişim ağıları oluşturulması, ailelere dayatılan bağışlarla başa çıkabilmek için yasal destek grupları oluşturulması;
- Okullara bütçe kaynaklarından tahsis edilen ödeneğin gereksinimi karşılayacak düzeye çıkarılması.

Yasaların ve politikaların uygulanması ve eğitimi destekleme dahil olmak üzere önlemler için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Milli Eğitim Bakanlığı; Adalet Bakanlığı; Çalışma Bakanlığı ve STK'lar.

Bütçe Ödeneği

Eğitim Bütçesi

Temel eğitime bütçeden ayrılmış olan ödeneğin yetersiz olması:

- Yetersiz sayıda öğretmen;
- Yetersiz sayıda okul;
- Ulaşımı zor okul;
- Okullarda yetersiz fiziki çevre ve konfor düzeyi;
- Cari harcamaların yıllık bütçe kaynaklarından karşılanamaması nedeniyle zaman zaman aşağıdaki durumlar ortaya çıkmaktadır:
 - i. yetersiz miktarda ısıtılabilen derslikler;
 - ii kalabalık sınıflar
 - iii. bakımsız bina ve bahçeler;
 - iv. okula bağış verme yüzünden kızlarını okula göndermekten çekinen anne-babalar.

Olası Önlemler

- Ulusal bütçeden eğitime daha fazla pay ayrılması gerektiği konusunda kamuoyu yaratmaya yönelik kampanyalar;
- Ek finansman veya okul gereksiniminin karşılanmasına yönelik işbirliği /dayanışma yapılması;
- Gönüllü bağışlar toplayabilmek için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, örneğin vergi muafiyeti sağlanması.
- Kız Çocuklarının her düzeyde okullaşmasını izleyecek ve kolaylaştıracak bir örgütsel düzenleme.

11

Eğitim sistemine ayrılacak bütçe ödeneğini arttırma önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Maliye Bakanlığı; Milli Eğitim Bakanlığı; Medya ve STK'lar.

11

Kriz

Sosyal Engeller

- Doğal afetler, sel, deprem, vb.
- İnsan yapısı afetler, terörizm, komşu ülkelerde savaş, sonuçları:
 - ekonomik kriz;
 - göç;
- Kızların işgücüne daha fazla gereksinim olması;
- Kızlarda okula kaydolmama veya okulu bırakma durumlarının artması.

Olası Önlemler

- Başa çıkma kapasitesinin artırılabilmesi için, psikososyal yardım sağlanması;
- Kız öğrencilerin gereksinimlerinin karşılanabilmesi için, işbirliği ve dayanışma yapılması;
- Esnek okul saatleri;
- Okul saatleri dışında yardım sağlanması.

Krizler ve doğal afetler sırasında kız çocuklarının eğitimini destekleme önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: STK'lar ve Milli Eğitim Bakanlığı.

Eğitim Hakkında Cinsiyet Bazında İstatistiksel Veriler

Sorun Alanı

Eğitimde toplumsal cinsiyet temelli bilgilerin yetersiz veya yanlış toplulaştırılmış olması.

Olası Önlemler

- Gerekli olan cinsiyete göre ayrıştırılmış bilgileri belirleyebilmek için kamuoyu araştırmaların yapılması;
- Cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistik bilgilerin doğruluğunun belirlenebilmesi ve değerlendirilebilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması — çapraz kontrol, rastlantısal örneklem vb;
- Cinsiyete göre ayrıştırılmış bilgilerin elektronik olarak depolanması ve geri çağırılması.

Eğitimde toplumsal cinsiyet ile ilgili verilerin iyileştirilmesi ve yapılandırılması önlemleri için mümkün olan işbirliği yapılacak kuruluşlar: Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü.

- 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Türkiye*, Yayın numarası 2759, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2003;
- 2002 Yılı Başımda Milli Eğitim*, MEB Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu, Ankara 2001;
- 2003 CEDAW Ülke Raporu, Ek: Kırsal Alanlardaki Kızlar, Ev İşleri*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2003;
- Acar, F, Ayata, AG ve Varoğlu, D, *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye’de Eğitim Sektörü Örneği*, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara 1999;
- Altan, S, *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara 2000;
- Civil Code, Turkey*, (01/01/2003);
- Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği ile görüşme , Ankara 2003;
- Demokratik Eğitim Kurultayı Ön Raporları*, Eğitim Sen, İstanbul 1998;
- Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara;
- Dilber, B, *Siz Kızınız, Öğretmen Dünyası*, 17. yıl, numara 199;
- Education For All 2000 Assessment: Country Report, Turkey*, World Education Forum, UNESCO 1999;
- Education For All, National Plan of Action, Türkiye*, World Education Forum, UNESCO 2002;
- Gök, F, ve Okçabol, R, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, Eğitim Sen, İstanbul 1999;
- Helvacıoğlu, F, *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928–1995*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1996;
- Human Development Report 2002*, UNDP, New York, 2003;
- Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara;
- Kadınlarla Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW);
- ILO Conventions 138 and 182* (C138, Cenevre, 1973 — Türkiye tarafından onaylandı 30/10/1998; C182, Cenevre, 1999 — Türkiye tarafından onaylandı 02/08/2001), International Labour Organisation;
- İstatistikler*, Sağlık Bakanlığı, Ankara 2003;
- İstatistikler*, İçişleri Bakanlığı, Ankara 2001;
- İstatistikler* , MEB, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara 2003;
- İstatistikler, 2001–2002*, MEB APK, Ankara 2002;
- İstatistikler* , MEB Müsteşarlığı, 2003;
- Labour Act, Turkey, number 1475, Article 67, Code F*;
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB);
- MEB ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 2000;
- MEB, Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi, Ankara 2003;
- National Plan of Action — Turkey, 1997 (Türkiye Ulusal Eylem Planı, 1997), Implementations and Follow-up of the Conclusions of the United Nations 4th World Conference on Women*, General Directorate for Status and Probems of Women, Ankara 1997;
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı Sonuçları*, ÖSYM Yayınları, Ankara 2002;
- Pekin +5, 4. Dünya Kadın Konulu Konferansı;
- Psikososyal Okul Projesi Değerlendirme Raporu*, MEB–UNICEF, Ankara 2001;

The State of the World's Children 2003, UNICEF, New York, 2003;

Temel Eğitim'de İstatistikler, MEB, Ankara 2003;

Tan, M, üç bölümden oluşan rapor: *Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği, Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş, ve Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), İstanbul 2000;

Tekeli, Ş, Derleyen (Anthologist), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* — bakınız: Gök, F, *Türkiye'de Eğitim ve Kadınlar*, 1993, İletişim Yayınları, İstanbul 1995;

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), 42. Madde, Türkiye Büyük Meclisi, Ankara 1982;

Türkiye'de Kadın 2001, Ağustos 2001, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara 2001.

Türkoğlu, H, *Kadın Öğretmenler ve Sendikal Katılım*, Eğitim Sen Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara University, Ankara 1999.

Yetişkinler için Okuma Yazma Öğrenimi ve 1. Kademe Eğitim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, MEB Publications: 142, Ankara 2000;